

DEN FØRSTE SHAKESPEARE-OPFØRELSE I ODENSE

Af Günther Hansen.

Den voldsomme Shakespeare-interesse i Tyskland nåede sit højdepunkt, da skuespilleren og teaterlederen i Hamburg *Friedrich Ludwig Schröder* i 1776 bearbejdede »Hamlet«; på dette tidspunkt fandtes der ingen dansk »Hamlet«-oversættelse. Man beklagede, at dansk teater manglede en sådan, hilste med glæde Schröders bearbejdelse og indså det nødvendige i en kraftig bearbejdelse af originalen for at skære det »umånerlige» stof til efter de krav, som scene og publikum stillede. "Saaledes forandret kunde den meget vel opføres paa vor danske Skueplads, og vi troe, at den vist vilde sees med Bifald, da den har saa mange stærke Situationer, og vor egen Historie til Stof«, mente den danske kritiker Clemens Tode.¹⁾

Det er sikkert ikke tilfældigt, at man i Danmark på en tid, da i det nærliggende Hamburg »Hamlet«-fremstilleren *Franz Hieronymus Brockmann* var på alles læber, indhentede det forsømte og i 1777 lod foretage den første danske oversættelse. Den blev korrekt og uden hensyntagen til de nævnte krav foretaget af den 21-årige student *Johannes Boye*, der således ikke løste problemet og gjorde stykket egnet til opførelse. Clemens Tode påstod senere – uden at der dog foreligger yderligere beviser – at denne »Hamlet« »skal endog være bleven spillet paa Privatteatrer, og funden den Berømmelse værd, som andre Lande tilægge dette Stykke.«²⁾

Der skete intet yderligere med denne oversættelse, og *Johannes Ewald*, der allerede tidligt var under påvirkning af Shakespeare,

arbejdede året før sin død – kort tid efter at Boyes oversættelse var kommet – selv med „Hamlet“, hvad der hilstes med så megen desto større glæde, da Shakespeares »Hamlet« havde en svagthed: „Man kiendte for lidt til Danmark«.3)

Også *Knud Lyne Rahbek* skal 1788 have haft planer om en »Hamlet«-oversættelse4) med det håb at kunne opleve sin bedste ven *Michael Rosing* i denne rolle. Samme år blev Rosing, hvis ældste datter i dåben havde fået navnet *Ophelia*, i Wien snydt for den opførelse, han havde håbet på at kunne overvære, idet den berømte »Hamlet«-fremstiller *Brockmann* havde pådraget sig en forkølelse.5) Rahbeks Shakespeare-interesse uddybedes dog ikke, og han gjorde selv intet for, at Shakespeare kunne blive opført i Danmark.6)

Trods voksende kendskab til og interesse for Shakespeare i Danmark forblev »Hamlet“, når man ser bort fra Boyes utilstrækkelige scenebearbejdelse, en ønskedrøm. Fra teatret selv skulle man ikke vente nogen understøttelse, da dets personale mest interesserede sig for lystspil og sentimentale stykker og nærrede en vis frygt for den ubekvemme Shakespeare.

Det var i 1791 lykkedes den tyske teaterleder *Carl Heinrich Friebach* at skabe en tysksproget scene på rådhuset i Odense, og det har nok været med økonomisk støtte fra adelige kredse, når han i marts 1792 forberedte en opførelse af »Hamlet«. Det er første gang, at de aristokratiske teaterchefer *Frederik Juel* og *Stie Tønsberg von Krogh* økonomisk tog ansvaret for den usædvanlig kostbare sceneopbygning.

Friebach har nok med tilfredshed accepteret forslaget, idet han med nationalkoloritten i »Hamlet« håbede at få en forsoning i stand med det odenseanske publikum efter den tumult, det havde skabt kort tid forinden, mere på grund af hans tyskvenlige bagmænd end på grund af hans skuespillertrup.

„Hamlet«-opførelserne den 7. og 21. marts 1792 var de første i Danmark, 21 år før Det kongelige Teater i København spillede styk-

ket om den danske prins. Den tredje opførelse fandt sted under Friebachs efterfølger, *Franz Heusser*, den 1. april 1796, ved denne lejlighed nærmere angivet som »et Sørgespil i 5 Optog efter Shakespeare af Schröder«.7) Heussers bibliotek havde tidligere været i Friebachs besiddelse, og denne må også have spillet Schröders 3. bearbejdelse, trykt i 1778. Friebachs efterladte bibliotek indeholder virkelig et eksemplar af »Hamburger Theater«, bind 3, som indeholdt »Hamlet» med den slettede graverscene (nøjagtig titel: Hamburgisches Theater, Hamburg 1778, trykt hos J. M. Michaelsen, udkommet på Theater-Direktionens forlag).

Shakespeares »Hamlet« var heller ikke ukendt i Odense. Man kendte Schröder, Brockmann og andre berømte »Hamlet«-fremstillere.8) *Christian Iversen*, den virksomme Odense-bogtrykker, udgiver og en ivrig modstander af de protyske teaterentusiaster, blev ikke træt af at minde om Hamlets formaninger til skuespillerne om at bevæge armene rigtigt. Så meget desto større var risikoen ved i Danmark at lade den sagnomspundne danske kongefamilie fremstille af jævne tyske skuespillere, efter at de betydeligste tyske skuespillere havde ladet deres ry gå ud over deres eget lands grænser.

Gennem »Hamlet«-opførelserne kom der endnu engang liv i de odenseanske teaterfanatikers stridslyst. Efter at Iversen på grund af adelens fjendtlige holdning havde måttet undlade at fremsætte sine kritikker i »Almeennyttige Samlinger til Hiertets Forbedring, Kundskabernes Udbredelse og stundom til Morskab«, erklærede Anonym H. og Kosmopolit K. meget forbitrede hinanden krig.

Hr. H. havde uden kritisk dømmekraft givet forestillingen den 7. marts en god omtale. Fordi han havde rost den så uindskrænket, så hr. K. sig nødsaget til at gribe pennen uden dog på sin side at være i stand til at lokke noget bedre ud af den. Derpå begav hr. H. sig nu med »opslaeade Kravestøvler udi den skummende Blæk«, thi efter hans mening havde Kosmopolit K. »med et eeneste Pust frembragt over hele Odense en Taage, som ikke syv H.ers samlede Vinde skal kunde adsprede«.9)

Da H. begyndte at snerre over, at hans modstander forblev anonym, nægtede udgiveren af avisen, *Laurits Nicolai Faber*, at optage mere i bladet, uden at opgive sin tyskvenlige holdning. Men H. gav ikke op, udfordrede tværtimod på en mere upersonlig måde sin modstander i anledning af, at "Hamlet« blev gentaget den 21. marts. Bogtrykker Faber havde haft lejlighed til »at tale med adskillige Sørgepilkendere, som den omhandlede Aften vare Tilskuere af »Hamlet«, og da de alle vare overeensstemmende og fuldkommen bifaldte den her afgavne Roes«¹⁰), havde han intet at indvende mod offentliggørelsen.

Meningsudvekslingen om bedømmelsen af »Hamlet«-opførelsen giver os kun upræcise forestillinger, da udtalelserne både for og imod var af polemisk karakter.

Hvad bedømmelsen af sceneudstyret angår, har man derimod flere andre kilder. Selve scenen må på grund af det beskedne antal dekorationer have indskrænket sig til at kunne indrettes som sal, værelse og kirkegård. De fleste scener er antagelig blevet spillet i den ofte benyttede sal-dekoration, »en Havedecoration, som forestiller en Pavillon med Collonader«. Til brug for kirkegårdsscenen en anført som bagtæppe »Skov og en lille Kirke i baggrunden«¹¹) og udtrykkelig angivet som værende af lille format. Fra sal-dekorationen må man have ændret til kirkegårdsscenen ved at lade dette bagtæppe gå ned, hvorved de sædvanlige skovkulisser har kunnet afgrænse scenen. Den modsatte ændring kunne ligeledes foregå meget hurtigt.

Ugunstige sceneforhold, der i 1778, da *Brockmann* var på gæstespil i Berlin med Hamlet, var skyld i, at man måtte give afkald på at opbygge et teater på selve teatret¹²), gjaldt ikke som hindring i Odense. Trods scenens ringe bredde og højde på grund af beliggenheden i rådhusets øverste etage havde den odenseanske arkitekt *Berggreen* til »musefælden« lavet »5 Bukke til at lidet Teater med Brætter på«¹³).

Samtidig måtte *Berggreen* konstruere noget, der på grund af

spilleplanen kun kan være fremkommet i forbindelse med »Hamlet«, og som atter viser os en usædvanlig omhu, som ikke alene kan skyldes Friebachs initiativ.

Berggreen havde »forfærdiget en Luft Vogn af Brædder, som er afhøvlet og sammen strøiet med Revler og udskaaen paa Siderne, en Ramme oven paa Biælkerne over Theateret som forbemeldte Vogn oven trakteret, samme bestaaer af Fod-stolper og Tværstykker, hvilket er med Valser og alt afhøvlet Lister paa Biælkerne til Rammen at gaa ind i«¹⁴). Altså en vogn, der hang i loftet og åbenbart svævede hen over scenen for at føre Hamlets faders ånd hen over scenen, når den viste sig for vogterne. Da den, der spiller ånden, roses for sin rolige gang, må man antage, at han ikke udelukkende har opholdt sig i sit »køretøj«. Indtil disse ændringer i Odense-opførelsen af »Hamlet«, der absolut er af teaterhistorisk interesse, var kongens ånd på de fleste scener dukket op fra en lem i gulvet.

Man undrer sig måske ikke så meget over gennemførelsen af denne kostbare ide, når man hører, at man ikke har generet sig for at besto en »vindmaskine«, som må være blevet sat i gang, når ånden er kommet til syne, og yderligere 2 »uvejrsmaskiner«, som man skulle gøre brug af i sidste akt.

Efter disse omfangsrige forberedelser blev Hamlet opført med følgende besætning:

Kongen af Danmark	hr. Strom
Dronningen, Hamlets moder	mad. Friebach
Hamlet, kongens nevø	hr. Carnier
Hamlets faders ånd	hr. Striegler
Oldenholm, overkammerherre	hr. Gutermann
Ophelia, dennes datter	dem. Gutermann
Laertes, dennes søn	hr. Friebach
Gustav	hr Pettang
Hertuginde af Gonzago	mad. Frank

Jacob Strom, der som 18-årig ved Mosers selskab i Nürnberg ikke kunne have været nogen markant Claudius, lykkedes det – efter kritikerens mening – ikke at dokumentere sine høje stand, fordi »han ikke kunde skjule sit bedre Anlæg for at spille Borger«¹⁵).

Det var ikke første gang, at *Theres Friebach* – den tidligere Ophelia¹⁶) – spillede dronning af Danmark. I 1787 var hun hørt op med at spille Ophelia. Hun optrådte da som dronning for publikum i Lybeck, der i denne Hamlet-tummel trængte på en hel time før teatrets åbning for at få billetter, så at 10 grenaderer og én under-officer måtte opretholde ro og orden.¹⁷)

Odense-kritikeren H., der var ynder af den slanke type, kunne ikke forestille sig nogen bedre dronning: »Naturen har beriget hende med en rask Velskabning, foreenet med et smukt Udseende og en beskedentlig Høimodighed, som denne Aften kom hende saa vel tilpas . . .«¹⁸). Hr. K. påstod derimod, at »alle de Herligheder fattes, som Forfatteren har seet igiennem sit Forstørrelses-Glas hos hende«¹⁹).

At det gjorde hr. H. ondt at se hende drikke gift og dø, må vel tilskrives hans særlige sympati for hende.

Franz Xaver Carnier som Hamlet »gav denne svære Roulle under vedholdende fyrig og ædel Anstand«²⁰), hvad hr. K. ikke lod uimodsagt. Efter hans mening kunne det kun blive fremført af en, der ikke havde nogen forestilling om, »hvad den sande Natur frembringer fyrigt og ædelt«²¹).

Især rostes *Johann Striegler* for sin fremstilling af ånden. »Hans rolige Gang, hans højtidelige Gebærder og hans hule Udtale gjorde betegnende hans Udseende som en Død interessant og seværdig«²²).

Striegler virkede ikke som Schröder i Hamburg som sendt fra den hinsides verden for at vække gru. Hr. K. tog ikke engang denne skuespillers opgave alvorlig, men bemærkede – idet han af medlidenhed trak på smilebåndet – at man dog måtte kunne betro en så god skuespiller at spille ånd!

Ophelia, spillet af *Charlotte Gutermann*, var den, der fik den

mest udførlige kritik. Anmelderen havde i København »set mange sørgelige Rouller spille, men jeg tør,« fortsætter han, »uden i mindste Maade at fornærme Hovedstadens Mesterinder, forsikkre oprigtigen, at jeg aldrig før er bleven mere rørt og overrasket af ømme Følelse, end da Ophelia, berøvet Forstanden over sin Faders hastige Død, lod sig see i sin vanvittige Tilstand, og jeg skal aldrig negte, at jeg i samme Øieblik nær havde tilraabt Jfr. Gutermann et offentligt Tak for den uforglemmelige Fornøielse at have seet den meest rørende Roulle givet med saa stort et Held som jeg troer var mueligt«²⁴). Hr. K. vovede ikke at hævde det modsatte, selv om han betjente sig af det sofistiske påskud, »at det maaskee var Shakespeare, der rørte ham, da han tilskrev Jfr. Gutermann Fortienesten allene«²⁵).

Paul Pettang »som Hamlets Ven viste ganske godt en ædel Utaalmodighed og gav i det hele taget sin Roulle med en saa behagelig Følelse, at man vel tør give ham Navnet en god Acteur«.

En lige så god kritik fik *Carl Gutermann*, »der fremstillede den gamle Oldenholm særdeles godt, og som med synlig Flid ikke bidrog saa lidt til det sørgelige i hans Dødsmaade«²⁶).

Carl Heinrich Friebach »havde en skøn Roulle, nemlig Laertes, som han forestillede saa mesterlig, at enhver maa tilstaae ham de fortreffeligste og behageligste Gaver paa et Theater«²⁷).

Hr. H. var lutter lovord og hævdede, at han for år tilbage havde set »Hamlet« i Tyskland, »men ikke med saa stort Held som denne Aften«²⁸).

Man tør vel antage, at regissør *Carnier* havde så megen andel i, at forestillingen fik succes, at man også må tiltro ham andre regiideer udover opfindelsen af den bevægelige ånd, hvilket der desværre ikke berettes noget om. Hans belæsthed bragte ham nogle år efter opførelsen af »Hamlet« i Odense ind på en tanke, som man siden i »Hamlet«-bearbejdelsens historie har tilskrevet ham.

Umiddelbart efter at 5. bog af Wilhelm Meister var kommet, tilrettelagde Carnier i 1795 i Greifswald for det selskab, som lededes af den tidligere Odense-kollega Gutermann, »Hamlet« for scenen,

tilskyndet af Goethe, to år før »Hamlet« i Magdeburg blev sat op af *Friedrich Ludwig Schmidt*, hvem denne fortjeneste hidtil er blevet tilskrevet.²⁹⁾

Carnier, der også var »teaterdigter« hos Gutermann, har i Greifswald kunnet drage nytte af sine erfaringer fra Odense. Om hans fremstilling af Hamlet må man – i mangel af anmeldelserne fra Greifswald – læse i Odense-anmeldelserne, i hvilke Danmarks første Hamlet havde været genstand for en så voldsom debat.

»Hamlet« blev i 1796 under Heussers direktion og i februar og november 1812 hos *Görbing Frank* stadig spillet på tysk, indtil teatret i København i 1813 bragte den første danske opførelse.

NOTER OG HENVISNINGER

- ¹⁾ Nye Kritisk Tilskuer. Kbh. 1777, s. 224 (meddelt hos Henriques s. 47). – ²⁾ Kritik og Antikritik I., s. 135 (meddelt hos Henriques s. 44). – ³⁾ Henriques: Shakespeare og Danmark. Kbh. 1941, s. 37f. – ⁴⁾ ibd. s. 54. – ⁵⁾ Schyberg: Den store Teaterrejse. Kbh. 1943, s. 414. – ⁶⁾ Schyberg: Dansk Teaterkritik. Kbh. 1937, s. 81f. – ⁷⁾ Fabers Fynske Avertissements-Tidende. Odense 1796, no. 27. – ⁸⁾ Almeennyttige Samlinger. Odense 1792, s. 26. – ⁹⁾ Fabers Fynske Aviser. Odense 1792, no. 24. – ¹⁰⁾ ibd. no. 20. – ¹¹⁾ Landsarkivet, Odense. Byfogeds Arkiv, Skøde- og Panteprot. 1791-97. Maj 1796, n. 5, II. Teaterdekoration. – ¹²⁾ Voelcker: Die Hamlet-Darstellung Chodowieckis. Berlin 1916, s. 91. – ¹³⁾ Landsarkivet, Odense. Juels og Kroghs Teaterdrift 1791/92: Regning fra arkitekt Berggren af 20.3.1792. – ¹⁴⁾ ibd. – ¹⁵⁾ Fabers Fynske Aviser. Odense 1792, no. 25. ¹⁶⁾ Hasenest: Theater-Journal... Nürnberg 1777. – ¹⁷⁾ Asmus: Die dramatische Kunst u. d. Theater in Lübeck. Lübeck 1862, s. 45. – ¹⁸⁾ Fabers Fynske Aviser. Odense 1792, no. 20. – ¹⁹⁾ Almeennyttige Samlinger. Odense 1792, s. 26. – ²⁰⁾ Fabers Fynske Aviser. Odense 1792, no. 20. ²¹⁾ Almeennyttige Samlinger. Odense 1792, s. 26. – ²²⁾ ibd. – ²³⁾ Almeennyttige Samlinger. Odense 1792, s. 26. – ²⁴⁾ Fabers Fynske Aviser. Odense 1792, no. 20. – ²⁵⁾ Almeennyttige Samlinger. Odense 1792, no. 26. – ²⁶⁾ Fabers Fynske Aviser. Odense 1792, no. 25. – ²⁷⁾ ibd., no. 20. – ²⁸⁾ ibd. – ²⁹⁾ Altman: Ludwig Devrient. Berlin 1926, s. 79. Hos Altman skal korrigeres: »Hamlet« blev i foråret 1795 (ikke 1797) opført hos Gutermann (ikke Getermann), efter at III del af »Wilhelm Meister« var udkommet i påsken 1795. Fr. L. Schmidts bearbejdelse blev opført i februar 1797.